

Késő vaskori ház Barcs–Pusztabarcsról

RÓZSÁS MÁRTON

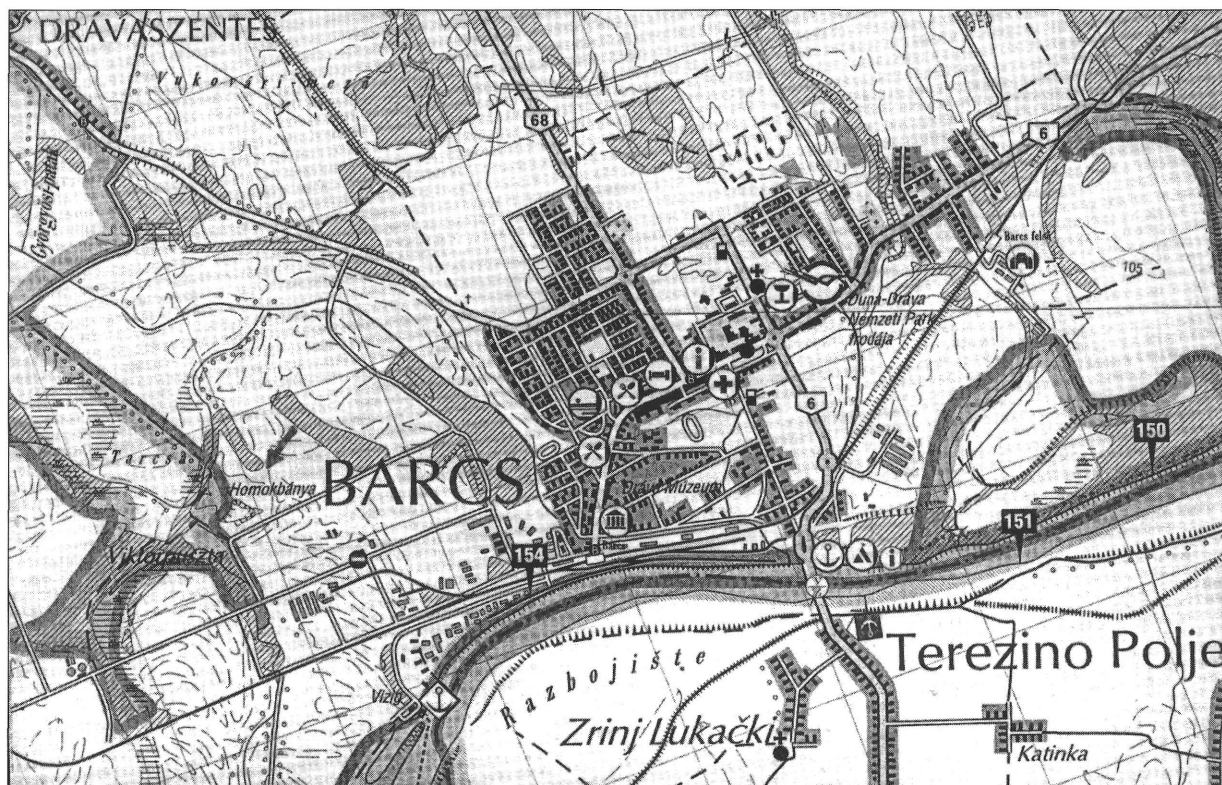
A lelőhely és a leletmentés körülményei

1996. április 6-án terepbejárást végeztem az 1983 óta művelt Barcs - pusztabarcsi homokbánya területén. A bánya Barcs belterületétől északnyugatra, mintegy 3 km-re terül el egy magányos dombon, melyet a Dráva mellékágai és mocsarai egykor csaknem teljesen körülvettek. (1. ábra) A domb területe régóta ismert régészeti lelőhely, a Dráva Múzeum gazdag anyagot őriz innét gyűjteményében.¹ Ezek kisebb része leletmentésből, nagyobb része terepbejárásokból származik, de a bánya művelése során szórványként is gyakran kerültek elő leletek. A jelzett napon a lebányászásra előkészített terület szélén, a még szántott felületen egy szürkés, faszenes-kerámiatöredékes foltot észleltem. A felszínen gyűjtött cserepekből arra következtettem, hogy valószínűleg egy késő vaskori (kelta) objektum található ezen a ponton. Ennek előkerülése nem meglepő, hisz a területről már rendelkezünk hasonló korú, de szórványként gyűjtött leletanyaggal. A gyorsan előrehaladó munka miatt a lelőhelyet április 11-én egy kisebb szelvényvel megkísértem hitelesíteni.² A leletmentés körülményei nem mondhatók ideálisnak, mivel a ren-

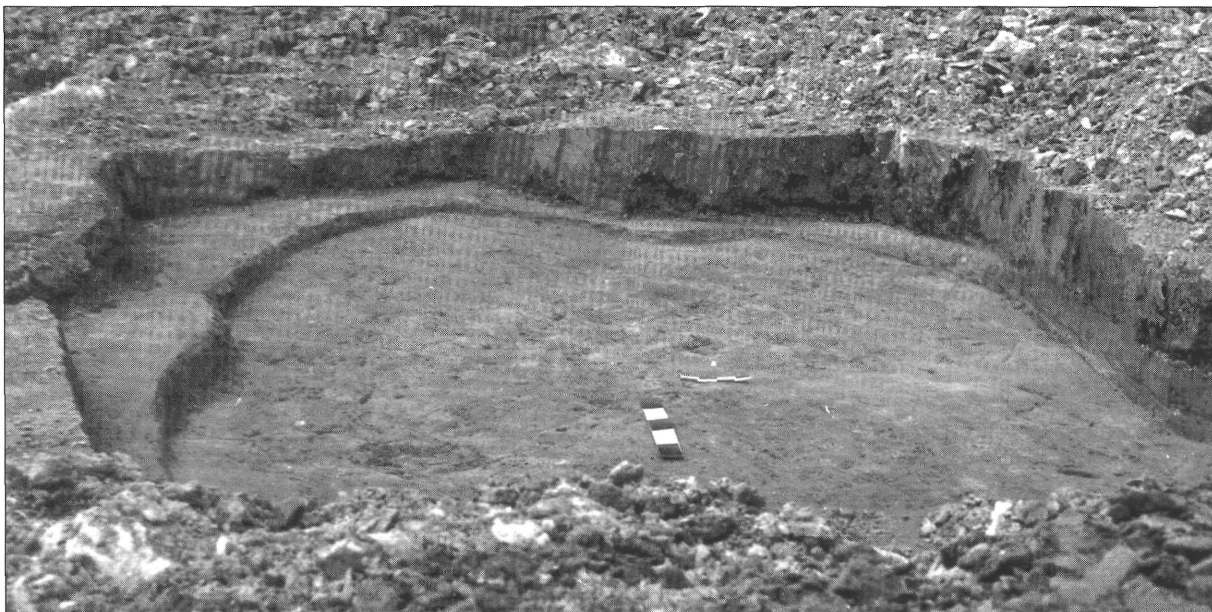
delkezésre álló idő rövideje miatt csak egy 3,5 x 3 m-es szelvény megnyitására tudtam vállalkozni. A felső szántott, tömbös, sáros, trágyával összeforgatott réteg eltávolítása után a bolygatlan sárgás altalajban - 30 - 35 cm-nél egy közel ovális, szürkés-faszenes, apró paticstörmelékekkel kevert betöltésű folt jelentkezett, melyet feltételesen „ház”-ként értelmeztem.

A ház leírása

A bontás során bebizonyosodott, hogy a feltételezett építmény jelentős része a domb folyamatos mezőgazdasági művelése miatt már elpusztult. A megmaradt részlet betöltéséből is csak az alsó 10-15 cm vastag réteg maradt meg érintetlen formában. Az építmény padlója nem volt letapasztva, de az eredeti, keményre taposott agyagos-homokos járósinttől az erősen összprezelődött betöltés rétegesen, határozottan elvált. A padlószint északról-déli irányba enyhén lejtett, nyugatkeleti irányból pedig mindkét oldalról a közepe felé tekénődött. A déli oldalhoz közel egy sekély tűzgödör mélyedt a padlóba, funkcióját alátámasztani látszik a talaj csak itt tapasztalt erős átégése, illetve az egy csomó-

1. ábra. A lelőhely Barcstól nyugatra

1. kép. Az építmény részlete keletről

ban talált tűzikutya töredékek. A szelvény északkeleti sarkában, tehát nagyjából a lehetséges ház közepe táján egy gödör feltja jelentkezett, mélysége a padlószinttől számítva -30 cm volt. Laza betöltésében mindössze néhány apró őskori és késő vaskori cserépdarabot találtam. A gödör – méreteiből adódóan – inkább tároló gödörként, mint konstrukciós gödörként funkcionálhatott, de ez utóbbit sem vethetjük el teljes bizonyossággal. (1–2. kép)

A házból előkerült leletanyag

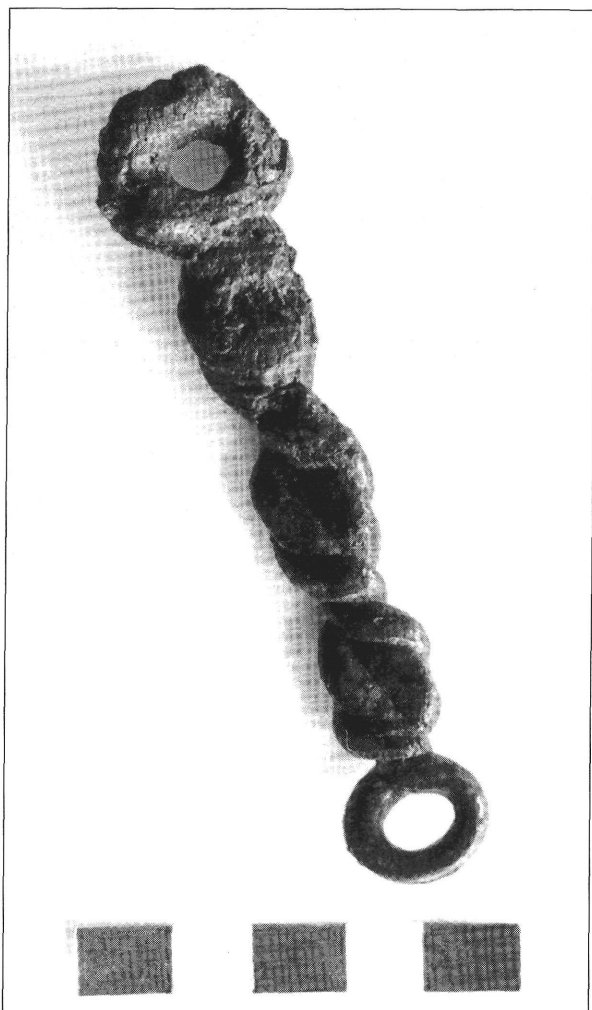
A leletanyag ismertetésénél nem törekedhettem teljességre, így mellőzöm a kisebb, többnyire csekély in-

formációs értékű kerámiatöredékek leírását. Az előkerült leletek közül elsősorban azokat kívánom bemutatni, melyek az építmény funkciójának és korának meghatározásához leginkább fontosnak tűnnek.³

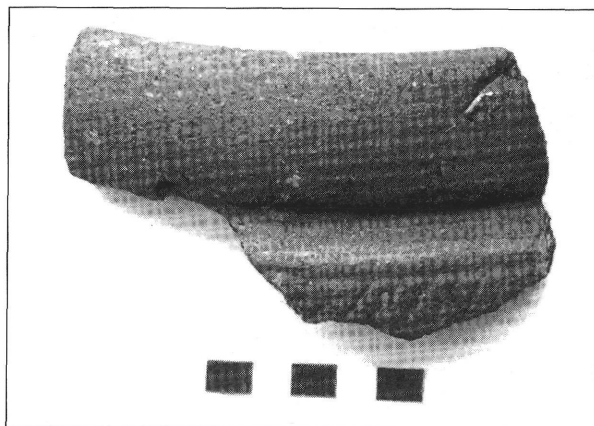
1. Övlánc-tag (kapcsolótag). Egy darab kör keresztmetszetű vashuzalból hajlított, háromszorosan megcsavart és ellapított, két végén különböző méretű karikaszemmel. H: 9,5 cm. Sz: 2,4 cm. V: 0,4 cm. Ltsz. 99. 5.27. (3. kép)
2. Bronz fibula töredéke. Fibula vékony bronzdrótból tekercselt rugója és tűje, kengyele elpusztult. H: 3,3 cm. Sz: 4 cm. Ltsz. 99.5.28.

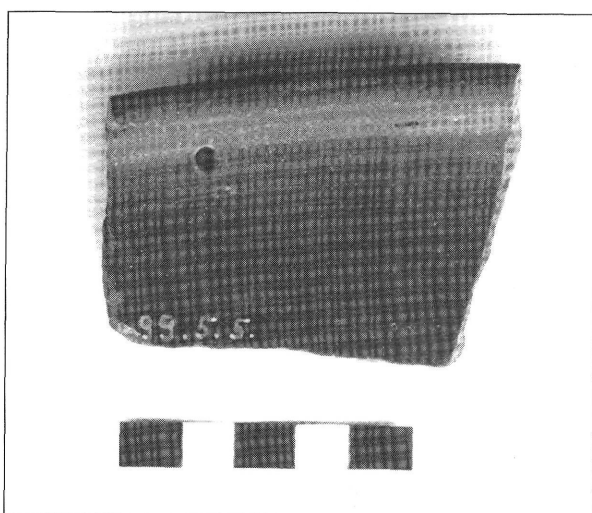
2. kép. Az építmény részlete nyugatról, a gödörrel

3. kép. Vas övlánc-tag

4. kép. Grafitos fazék peremtöredéke

5. kép. Tálperem besimított dísszel és átfúrással

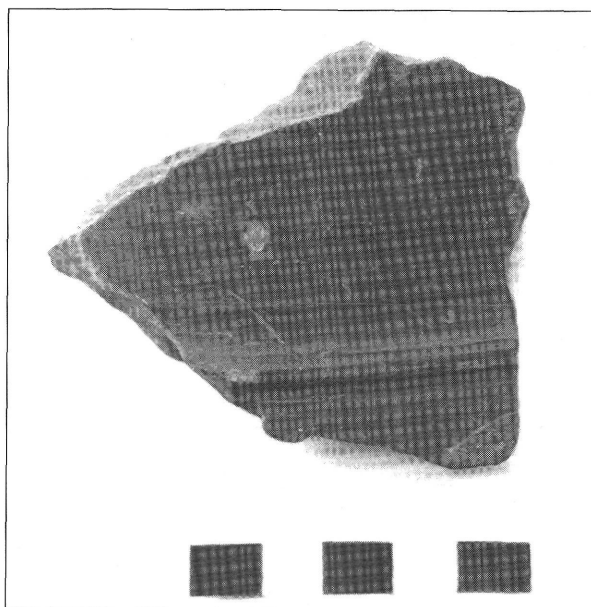
3. Fenőkő. Hasáb alakú, finom sárgás homokkőből készített. H: 4,8 cm. Sz: 2,8 cm. V: 2 cm. Ltsz. 99.5.30

4. Orsógomb töredéke. Szürke színű fél töredék, alig kivehető bepecsételt mintával. Átégett. Átm. 4,3 cm. Ltsz. 99.5.31

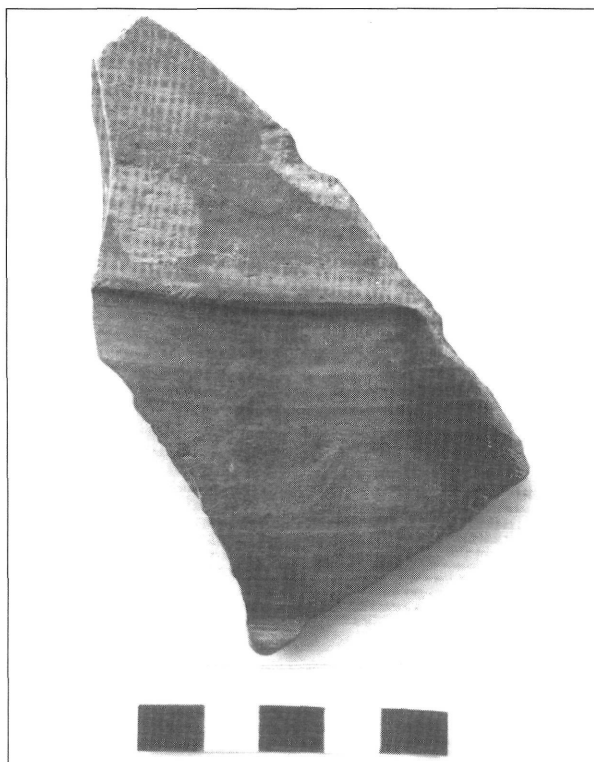
5. Peremtöredék. Szürke, grafitos anyagú fazék duzzadt pereme oldaltöredékkel, egymást metsző függőleges és ferde befésüléssel. H: 11 cm. Sz: 6,5 cm. Fv: 0,6 cm. Ltsz. 99.5.1. (4. kép)

6. Peremtöredék. Behúzott peremű, fekete színű korongolt tálhoz tartozó. A perem éle alatt átfúrt, belül besimított párhuzamos vonalpárral és hullámvonallal. H: 7 cm. Sz: 5,3 cm. Fv: 0,4 cm. Ltsz. 99.5.5. (5. kép)

7. Peremtöredék. „S” profilú edény (tál) barna színű, korongolt peremtöredéke, a perem éle duzzadt. A perem alatt átfúrt. H: 6,5 cm. Sz: 4,2 cm. Fv: 0,4 cm. Ltsz. 99.5.25.

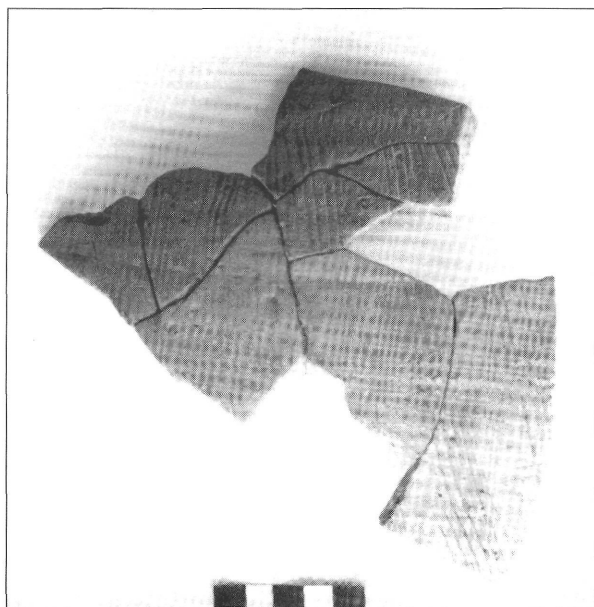
6. kép. Kerámiatöredék bekarcolt hullámvonallal

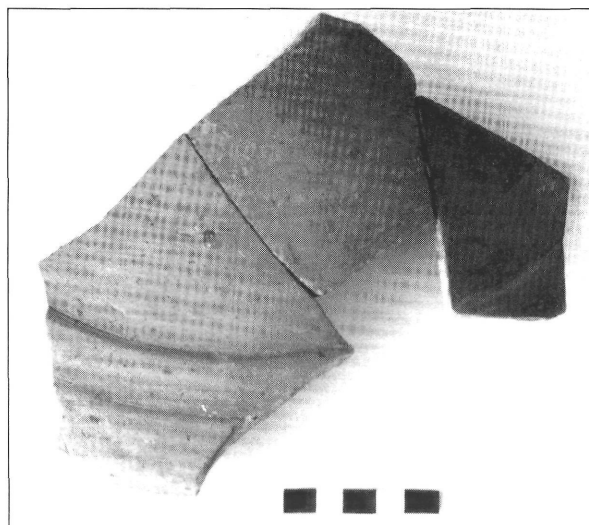
7. kép. Kerámiatöredék besimított díszítéssel

8. Oldaltöredék. Kívül fekete, belül barna színű, korongolt, simított felülete kívül bordával és bekarcolt hullámvonalakkal díszített. H: 6,5 cm. Sz: 7 cm. Fv: 0,8 cm. Ltsz. 99.5.6. (6. kép)

9. Oldaltöredék. Barna színű, korongolt, bordával és besimított hullámvonalakkal díszített. H: 10,5 cm. Sz: 7 cm. Fv: 0,7 cm. Ltsz. 99.5.7. (7. kép)

8. kép. Hombáredény töredékei függőleges fésüléssel

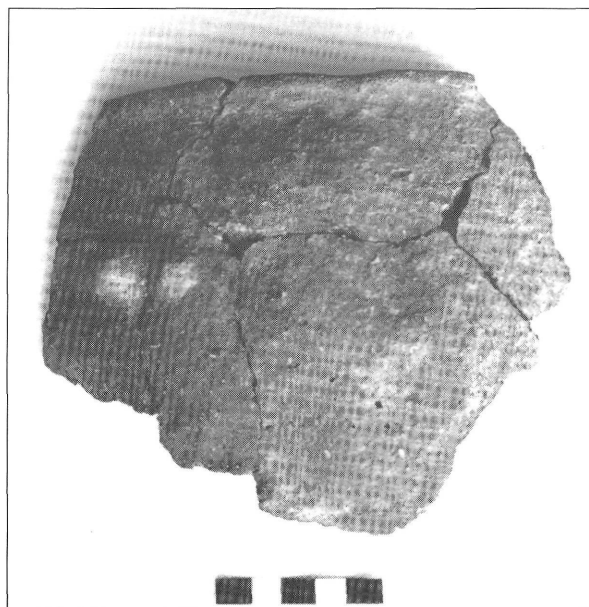

9. kép. Korongolt szürke edény töredéke

10. Oldaltöredékek. Durván korongolt terrakotta színű nagyobb edény töredékei, függőleges vonalköteges befésüléssel. H: 19 cm. Sz: 17 cm. Fv: 1 cm. Ltsz. 99.5.8. (8. kép)

11. Oldaltöredék. Korongolt szürke, kettős kónikus edény (urna) töredéke. Bordával tagolt és besimított hullámvonalakkal díszített. H: 18 cm. Sz: 16 cm. Fv: 0,5 cm. Ltsz. 99.5.9. (9. kép)

12. Fazék töredéke. Kézi formálású, barnás-vörös színű, kavicsos soványítású, a vállon kettős bütyök. H: 13,5 cm. Sz: 16,3 cm. Fv: 0,5 cm. Ltsz. 99.5.23. (10. kép)

10. kép. Kézi formázású, bütyökös kerámia

Összefoglaló elemzés

Települési forma

A leletmentés korlátozott volta nem teszi lehetővé a késő vaskori település képének megrajzolását, hisz csak egy adott objektum (annak részlete) célzott megfigyelésre nyílt mód. Az eddig előkerült szörványos, illetve objektum anyag alapján azonban nagyon valószínűnek látszik, hogy a dombon egy kisebb, a Kárpát-medencében tipikusnak mondható folyóparti, nyílt, falusias jellegű késő vaskori település létezett. A terepalakulatok alapján az is nyilvánvalónak látszik, hogy a Dráva egykori árteréből és mocsarából kiemelkedő magaslat a környéken szinte egyedüli lehetőséget kínált a megtelepedésre.⁴

A gödörház

A jelenség értékelésénél alapvetően abból kell kiindulnunk, hogy Dél – Somogyból eddig nem ismerünk feltárt késő vaskori házat.⁵ A megye más területein és a környező megyékben azonban – elsősorban Baranyában és Zalában – számos késő vaskori építményt tártak fel és publikáltak. Ezek területi sajátosságokat nem mutatnak, tehát az építmények beleillenek a Kárpát – medence késő vaskori háztípusainak valamelyikébe. A formák osztályozásánál nincsen nagy szóródás, hisz kevés kivételtől eltekintve a házak téglalap vagy többé-kevésbé lekerekített sarkú téglalap alakúak és részben földbe mélyítettek.⁶ Részben feltárt építményünk alakja valószínűleg az oválshoz állhatott közelebb. A földbemélyítés mértékére nézve semmiféle támpontot sem találtam, mivel a bánya megnyitását megelőző szintsüllyesztések, valamint a korábbi mezőgazdasági művelés során alkalmazott altalajlazítás az eredeti szinteket nagyrészt már tönkretette.

Mivel egyértelmű oszlophelyet vagy cölöplyukat az építmény feltárt részében nem tudtam megfigyelni, rekonstrukcióról esetünkben csak feltételeken beszélhetünk. Elképzelhető az, hogy a tetőt tartó oszlopok a ház földbe mélyített részén kívül helyezkedtek el, ezt pedig a leletmentés során nem tudtam vizsgálni. Előzőleg utaltam már a házbelsőben talált gödör funkciójának bizonytalanságára. Amennyiben ezt a gödröt cölöphelyként értelmezzük, úgy akár egy centrális tetőtartó oszloppal rendelkező, sátorszerű építményre is gondolhatunk. Ugyanígy csak feltételezés lehet az is, miszerint az objektum a cölöphellyel nem rendelkező, szabálytalan alakú építmények csoportjába tartozik, mely a késő vaskori telepeken nem számít ritkaságnak. Összességében a jelenség egy kb. 3 x 4 m-es, szabálytalan, de az oválshoz közelítő alakú házhoz, vagy más, esetleg ideiglenes tartózkodásra szolgáló építményhez tartozhatott. (2. ábra)

Kerámia

A házból származó, de a korábbi terepbejárások és leletmentések során összegyűjtött szörványos anyagban is túlsúlyban vannak a kerámiatöredékek. Ezek többsége a korra jellemzően jól korongolt és égetett, színük szürke, fekete és barna, díszítésük körbefutó bordák és besimított vagy bekarcolt hullámvonalak. A finomkerámiák többsége tál, fazék és urna lehetett. Nem elhanyagolható mennyiségben található olyan kerámia, melynek anyagát több-kevesebb grafitral keverték, olykor a grafit durva zúzalék formájában került az agyagba. Ezeknek a fazekaknak a pereme duzzadt, olykor „D” keresztmetszetű, a perem alatt hornyolat és borda fut körbe, testük pedig függőleges, illetve ferde (esetleg együttesen mindkettő) befésüléssel díszített.⁷ Néhány kerámiatöredéken polírozás és grafitos bevonat is megfigyelhető. Érdekes, de nem szokatlan a korabeli javítások nyomainak előfordulása, azaz az edénytöredékeken megfigyelhető átfúrás.

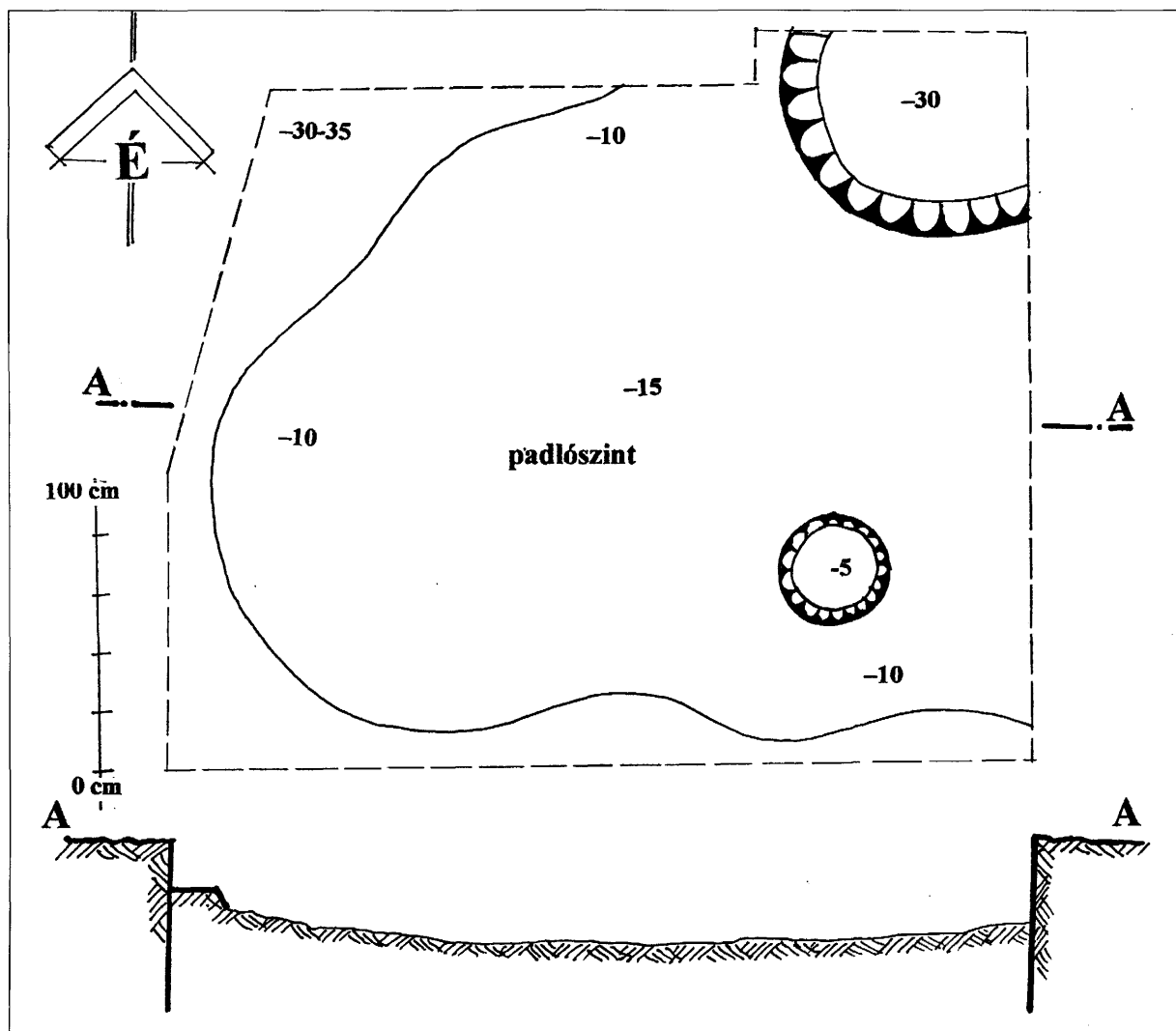
A kerámiák másik csoportját az ún. „szkíta” típusú töredékek képviselik. Ezek kézzel formált, barnás színű, durva anyagú töredékek, melyek többnyire kis és közepes méretű edényekhez, fazekakhoz és tálakhoz tartozhattak. Díszítésük a testen illetve vállon elhelyezett bütykök, a perem éle alatt olykor ujjbenyomás-sor vagy bevagdosott halszákaminta fut körbe. Európában a késő LT telepeken a kézzel készült kerámia és a finom szürke áru rendszerint együtt fordul elő, mint esetünkben is.

Egyéb leletek

A késői kelta telepeken a kerámia mellett ritkán kerül elő egyéb lelet számottevő mennyiségben. Ezt a tárgycsoportot a feltárt jelenségből előkerült anyagban a fémtárgyak és a fenőkő alkotják. A két előkerült bronztárgy (tű és fibula) annyira töredékes, hogy tipológizálásuk alig lehetséges. Utóbbinál talán a Hunyady által a LT C2 periódusba sorolt típusra gondolhatunk.⁸ A kis, hasábos testű fenőkő általánosan használt, kortalan eszközt képvisel. Figyelemre méltó a vas övlánc-tag, mivel közelebb vihet a település korának meghatározásához. Ez a forma a késő vaskor második felének elején, a LT B2 periódus végén jelenik meg és a C1 periódustól általánosan használatos.⁹ Az objektum datálásánál csak feltételezen vehetjük figyelembe, mivel a betöltés tetején, a bolygatott réteg és a betöltés határán került elő. Ennek ellenére jelzés értékű, és felhívja a figyelmet a település lehetséges korábbi, késő vaskori korszakaira.

A kerámiák alapján az objektum korát a LT D periódusra tehetjük.

Írásomban elsősorban a forrásfeltárás szándékával kívántam ismertetni az előkerült jelenséget és leletanyagot, reményeim szerint hozzájárulva ezzel Dél-Somogy késő vaskori történetének jobb megismeréséhez.

2. ábra. Barcs-Pusztabarcs. Késő vaskori házrészlet rajza

Jegyzetek

1. Rózsás Márton: Barcs és környéke régészeti lelőhelyei és leletei. Kézirat. Barcs 2001, 1/1. A lelőhelyen a neolitikumtól a 17. század végéig szinte folyamatosan követhető az emberi megtelepedés. A domb mai állapotában már elpusztultnak tekinthető.
2. Dráva Múzeum adattára. 1032-96. Jelentés leletmentésről. 1996. április 11–12. Dráva Múzeum fotótára. BF-2736–2756
3. A leletanyag a Dráva Múzeum régészeti gyűjteményében található. Ltsz. 99.5.1–32.
4. Egy késő vaskori objektum már 1986-ban is előkerült. Anyaga 88.1.1–16. ltsz. alatt a Dráva Múzeum régészeti gyűjteményében. Korábbi terepbejárásokból származó, az objektum anyagával gyakorlatilag megegyező típusú szórványos leletanyag ugyanott a 87.22.1-14. leltári számokon. Dr. Honti Szilvia 1988-ban Barcs-Pusztabarcscon késő bronzkori urnasírokat és 9–10. századi temetőrészletet tárt fel. A feltárás során néhány késő vaskori objektum is előkerült, több jellegzetes kerámiatöredék kíséretében. Dráva Múzeum adattára. 1049-97. Ásatási napló.

5. Dél-Somogyban mindeddig nem kerültek elő késő vaskori temetkezések sem. Németh Péter Gergely: Kelta temetők Somogy megyében. = Somogyi Múzeumok Közleményei 13 (1998) 69-90.
6. Horváth László: Késővaskori ház-és településtípusok Dél- Zalában. Zalai Múzeum 1 (1987) 59-80.
7. A grafitos anyagú, duzzadt peremű, befésüléssel díszített fazekak a LT B2 periódust követően tűnnek fel nagyobb számban. = Szabó Miklós – Jean-Paul Guillaumet – Kriveczky Béla: Polgár- Király – érpárt. Késő vaskori település a Kr.e. IV-III. évszázadból. Utak a múltba. Az M 3-as autópálya régészeti leletmentései. Budapest 1997, 89. Két grafitrög is található a Dráva Múzeum régészeti gyűjteményében, melyek szórványként ugyancsak Pusztabaracson kerültek elő. Ltsz. 87.7.61.1-2.
8. Hunyady Ilona: Kelták a Kárpát – medencében. Diss Pann II. 18. (1942 – 1944) 2/5.
9. Uo. 118., Németh Péter Gergely id. tanulmányában Nágocs - Csentei dűlő lelőhelyről hasonló, de sírból származó darabot közöl, a LT C1 periódusra datálva. = Somogyi Múzeumok Közleményei 13 (1998) 74, IV. t. 3b.

A fotókat és a felmérési rajzot a szerző készítette. Tanácsaikért és észrevételeikért Németh Péter Gergely és Dr. Költő László régészeknek, a fordításért Takács Zoltánnak tartozom hálával. Megköszönöm Dobor Anita, Győri Vilmos és Henger János segítségét is.

Late Iron Age house from Barcs-Pusztabarcs

MÁRTON RÓZSÁS

The natural hill, located to the west of Barcs (County Somogy) is a well-known archeological site. In 1983 a sand-pit was opened on the hill, and since then, archeological findings have often turned up here. The Late Iron Age building-section described in the article appeared spontaneously during the mining-operations and had to be excavated as it was endangered. Very little time was available to record the object's

characteristics and to secure the findings. During this work, a near oval-shaped, partly underground-built house-section was found under the disturbed layer. The ceramic-fragments, the metallic objects and other findings collected earlier on the surface prove that the author uncovered the remains of a building that belonged to a Late Iron Age settlement.

